

K R O N I K A

Jubileusz Profesora Rudolfa Šrámka

Profesor Rudolf Šrámek urodził się 15 stycznia 1934 r. w Ostrawie. Studia filologiczne ukończył na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu im. T.G. Masaryka w Brnie. Tutaj pod okiem swych nauczycieli – Franciszka Trávníčka i Waclawa Máchka – uczył się prowadzić badania dialektologiczne, a następnie onomastyczne, toteż po ukończeniu studiów, w roku 1958, rozpoczął pracę właśnie w pracowni dialektologicznej Instytutu Języka Czeskiego Brneńskiego Oddziału Czechosłowackiej Akademii Nauk.

Swój pierwszy artykuł, dialektologiczny, poświęcony fonetyce i morfologii wschodnioopawskich gwar (dokładniej trzech wsi, w tym rodzinnej), opublikował rok później. Natomiast w roku 1960 ukazał się drukiem pierwszy artykuł Profesora Rudolfa Šrámka z zakresu onomastyki. Dotyczył on dwóch typów nazw miejscowych na Hlučinsku. Wówczas został włączony do pracy nad *Czeskim atlasem językowym*. Jednak badań onomastycznych nie zaprzestał, a wprost przeciwnie. Równoległe do prac nad atlasem zajmował się – wspólnie z Ladislavem Hosákem – opracowywaniem historyczno-etymologicznego słownika nazw miejscowych Śląska i Moraw, który drukiem ukazał się w 1970 (tom I) i 1980 (tom II) pod nazwą *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. To zadecydowało, że po rezygnacji Franciszka Kopečného z udziału w pracach Komisji Nazw Miejscowych (Místopisná komise) na jego miejsce wybrano właśnie Rudolfa Šrámka.

Zainteresowania onomastyczne Profesora R. Šrámka są widoczne także w jego rozprawie doktorskiej pn. *Místní jména na severovýchodní Moravě*, którą obronił w roku 1964. Praca została bardzo wysoko oceniona w gronie specjalistów (por. obszerną recenzję zatytułowaną *Soustava místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku*, która okazała się w „Slezskim sborníku” 1965, nr 3, s. 368–397). To między innymi zadecydowało o Jego dalszej drodze zawodowej. Ponadto praca nad historyczno-etymologicznym słownikiem nazw Śląska i Moraw zaobfitowała badaniami nad systemami i modelami toponimicznymi całych Czech, które to modele zauważył na wspomnianym wyżej terenie. Swoją propozycję systemu toponomastycznego zaprezentował już w 1972 r. w artykule *Toponymické modely a toponymický systém* („Slovo a slovesnost” 33, s. 304–318) i w 1976 r. w artykule *Slovovorný model v české toponymii* („Slovo a slovesnost” 37, s. 112–120). Wywołało to spore zainteresowanie wśród czeskich onomastów, dlatego – wspierany przez V. Šmilauera – rozpoczął od

1975 r. systematyczne badania w tym zakresie. W ich wyniku powstał cały szereg prac poświęcony wspomnianej problematyce. Wymieńmy tylko kilka: *K metodologii slovanských toponomastikonu* (ZMK 16, 1975, s. 77–87), *Das onymische Merkmal* (w: *Beiträge zur Theorie und Geschichte der Eigennamen*, Berlin 1976, s. 123–128), *Zu Problemen der Namenssubstitution in Sprachkontakt* („Namenkundliche Informationen” 39, 1981, s. 1–20), *Das onymische und das appellativische Objekt* (w: *Proceedings of the 13th ICOS*, Warszawa 1982, s. 503–511), *Kategorie času a propriální systém* („Onomastica” 29, 1984, s. 33–43), *Teorie onomastiky a rovina propriálního pojmenování* („Slovo a slovesnost” 47, 1986, s. 16–28), *Onymické funkce a funkční onomastica* (w: *Aktuální úlohy onomastiky*, Bratislava 1989, s. 250–263), *K česko-slovenskému konfrontačnímu studiu vlastních jmen* („Slavica Pragensia” 30, 1989, s. 137–141), *Zur onomastischen Rekursion* („Namenkundliche Informationen” 1990, s. 39–52), *Etymon rad- v toponymii Moravy a Slezska* (w: *Rozumět jazyku*, Praha 1995, s. 18–24), *Slezsko a severovýchodní Morava z hlediska jazykového* (w: *Slezsko a severovýchodní Morava jako specifický region. Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*, Ostrava 1997, s. 39–68), *Původ názvu řeky Odry a co s tím souvisí* („Poodří” 1999, Roč. 2, č. 4, s. 6–8) i inne. Przypomnijmy także monografię I. Lutterera, N. Majtána i R. Šrámka, *Zeměpisná jména Československa. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*, mapy Milan Hladký, Praha 1982 (drugie wydanie: Havlíčkův Brod 1997), która stanowi niejako ukoronowanie wcześniejszych prac szczegółowych.

Warto tu dodać, że Profesor Rudolf Šrámek w swych pracach teoretycznych zawsze wychodził z materiału, nigdy z czystej teorii. Sam lub ze studentami dokonywał wielu badań terenowych. Podwyższało to nie tylko wartość jego artykułów i monografii, ale także ukazywało właściwą drogę prowadzonych przez Niego badań naukowych oraz podkreślało wagę i doniosłość nowo rodzącej się gałęzi językoznawczej, wskazując na istniejące prawidłowości w opisie rzeczywistości pozajęzykowej. Można więc powiedzieć, że określenie teoretyk i praktyk w jednej osobie wspaniale się realizują w przypadku Profesora R. Šrámka. Nie dziwi więc fakt, że w 1983 roku został wybrany na przewodniczącego Czeskiej Komisji Onomastycznej.

Poświęcenie się onomastyce zaowocowało również rozpoczęciem – wspólnie z Henrykiem Borkiem, Ernstem Eichlerem i Milanem Majtánem – międzynarodowego projektu badawczego *Slovanský onomastický atlas*, którego pierwszy zeszyt ukazał się w 1988 r. (z H. Borkiem, E. Eichlerem, M. Majtánem, *Strukturní typy slovanské oikonymie*, „Namenkundliche Beiträge”, Leipzig 1988; jest to cały numer poświęcony tylko słowiańskiemu atlasowi onomastycznemu; viz też zeszyt próbny w „Österreichische Namenforschung” 1993, 21/1).

Prezentowane dalsze wyniki badań w tym zakresie przyniosły mu uznanie społeczności międzynarodowej, toteż został wybrany na członka prezydium Międzynarodowego Komitetu Nauk Onomastycznych i Międzynarodowej Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów.

Ze spotkań onomastycznych

Czy myślisz czasami o tym,
że nasz dzisiejszy dzień
już jutro stanie się dniem wczorajszym?
K. E. Buchmann*

Profesor Rudolf Šrámek współpracował z wieloma onomastami polskimi, niemieckimi, słowackimi, austriackimi, skandynawskimi. Recenzował wiele prac onomastycznych, ukazujących się na świecie (przywołajmy choćby kilka ostatnich: *Makedonska ojkonomija I* a *Makedonska ojkonomija II*, „Acta onomastica” 1997, s. 193–194; *Rečnik na ličnite imena kaj Makedoncite*, „Acta onomastica” 1997, s. 195–196; *Kratkij slovar' lingvističeskich terminov*, „Acta onomastica” 1997, s. 196–197; *You Name It. Perspectives on Onomastic Research*, „Acta onomastica” 1997, s. 198–199; *Teória vlastného mena*, „Slovo a slovesnosť” 1999, nr 4, s. 319–321 itd.).

Od 1966 r. brał czynny udział w kongresach onomastycznych całego świata. Sam też był organizatorem wielu konferencji naukowych (np. *Onymické systémy*, Hradec Králové 1993; *Onomastika a škola, I. československá konference v Trojanovicích* itd.), które zaobfitowały wydaniem materiałów pokonferencyjnych (np. *Onymische Systeme*, red. J. Bartůňková, R. Šrámek, Hradec Králové 1993; *Onymické systémy v regionech. Onomastika a škola*, red. J. Bartůňková, Vl. Koblížek, R. Šrámek, Hradec Králové 1995; *Spisovnost a nespisovnost dnes | Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*, red. R. Šrámek, Brno 1996; *Cesty k tvořivé škole*, red. R. Šrámek, I. Němec, Brno 1998 itd.).

Nie należy również zapominać o Jego działalności nauczycielskiej w Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu im. T. G. Masaryka w Brnie i na Wydziale Pedagogicznym w Ostrawie, gdzie pracował prawie 20 lat, prowadząc zajęcia i seminaria onomastyczne. Tylko w Ostrawie powstało pod jego kierownictwem 70 prac dyplomowych. Tej problematyce poświęcił dziś kilka prac (np. podręcznik akademicki *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999 czy artykuły: *Funkce vlastních jmen v učebním textu*, [w:] *Učební text – jeho funkce, produkce, percepce a interpretace*, Praha 1996, s. 133–138; *Výsledky průzkumu mínění žáků, studentů a studujících o procentu tvořivých pedagogických pracovníků na základních, středních a vysokých školách*, „Pedagogická orientace” 2001, nr 3, s. 29–31; *Jak dál v přípravném vzdělávání učitelů odborných předmětů*, „Pedagogická orientace” 2002, nr 4, s. 110–111 itd.).

Prowadził także program „Hezky česky” w czeskim radiu, gdzie m.in. popularyzował encyklopedię czeskiej onomastyki *Zeměpisné názvy Československa*. Redagował także rubrykę „Jazykové zrcátka” w brneńskim czasopiśmie „Rovnosti”. Publikowane tam artykuły ukazały się później drukiem w pracy zbiorowej pod nazwą *O češtině každodenní* (razem z 21 innymi autorami, Brno 1984).

Rudolf Šrámek jest wzorem erudyty i pracownika naukowego, całkowicie oddanego „swojej” onomastyce. Cechują go takie przymioty, jak życzliwość, otwartość, niezależność i pewność naukowa oraz umiejętność pracy w zespole, którym nieraz kierował i który zawsze świetnie pracował pod jego kierownictwem. Jako nauczyciel zawsze jest otwarty i oddany słuchaczom.

AD MULTOS ANNOS!

Mieczysław Balowski, Opole–Wałbrzych

Jest rzeczą niewątpliwą, iż – spośród wielu sławnych postaci świata nauki – najważniejszą osobą wszystkich spotkań onomastycznych, zarówno w Polsce, jak i w innych krajach, był zawsze nasz Jubilat, Profesor Rudolf Šrámek.

Otaczał Go i otacza ogromny szacunek jako wybitnego naukowca o szczególnym umyśle teoretycznym, doskonałego organizatora wielu przedsięwzięć badawczych oraz autora cennych prac językoznawczych. Dał się też poznać jako wspaniały i cierpliwy nauczyciel wielu pokoleń młodych onomastów oraz prawdziwy przyjaciel starej kadry. Jeśli dodać do tego Jego osobisty urok, któremu ulegali wszyscy, zarówno mężczyźni, jak i kobiety, ogromne poczucie humoru, talent gawędziarski i wspaniały głos, co nie raz słyszeliśmy, gdy – po obradach konferencyjnych – przy szklaneczce wina śpiewał: *Cesta zarubaná, cesta zarubaná*, staje się jasne, dlaczego wokół Niego koncentrowało się oraz koncentruje życie naukowe i towarzyskie onomastów.

Myślę, że ja też mogę Rudka (tak zwracamy się do Niego w Polsce) nazwać swym starym przyjacielem: nasza znajomość przekroczyła już ćwierć wieku, przeszła różne fazy intensywności i objęła całą Jego rodzinę, z przemila żoną Martą, folklorystką, która wielokrotnie uczestniczyła w naszych spotkaniach naukowych.

Jak wielu uczniów prof. Huberta Górnowicza z gdańskiej szkoły onomastycznej, najpierw poznałam Profesora Rudolfa Šrámkę poprzez Jego prace naukowe, do których studiowania nasz pomorski Mistrz zachęcał. Nie była to łatwa lektura, gdyż wykraczała znacznie poza przyjęte w Polsce metody badawcze, ale dawała wiele – otwierała nowe widzenie różnych naukowych zagadnień. Po raz pierwszy zetknęliśmy się na XIII Międzynarodowym Kongresie Onomastycznym w Krakowie, w 1978 roku. Odtąd spotykaliśmy się co jakiś czas na konferencjach językoznawczych w Polsce, w dawnej Czechosłowacji i NRD, też w Austrii, i każde takie spotkanie wzbogacało wszystkich o nieznane dotąd aspekty onomastyki.

Referaty Profesora Rudolfa Šrámkę na sesjach naukowych gromadziły tłumy słuchaczy i wywoływały ożywione dyskusje. Zawsze miał siły i chęć, by po obradach objaśniać zainteresowanym swoje koncepcje oraz udzielać młodszym adeptom onomastyki rad w zakresie przygotowywanych przez nich prac naukowych. Sama wielokrotnie korzystałam z Jego pomocy. Można z Nim było rozmawiać o wszystkim: o onomastyce, o osobistych problemach, o muzyce Szopena i śpiewie ptaków.

Z całą międzynarodową grupą językoznawców z Subkomisji Słowiańskiego Atlasu Onomastycznego, do którego należeliśmy, spędziliśmy – pod Jego kierunkiem – dziesiątki, setki godzin nad realizacją programu, którego celem było opracowanie

struktury słowiańskich nazw miejscowości. Niestety, mimo wspólnych wysiłków sukcesy były tylko połowiczne i – jak dotąd – tematu nie udało się ukończyć.

Z okazji okrągłych urodzin chciałabym życzyć naszemu Jubilatowi Rudkowi – w imieniu własnym, ale i wielu zaprzyjaźnionych z Nim osób, szczególnie z Uniwersytetu Opolskiego, który wiele Mu zawdzięcza – dużo zdrowia, sił i energii: do życia, do śpiewu, a przede wszystkim do dalszych badań naukowych, w tym także powrotu do pracy nad strukturami słowiańskich ojkonimów i doprowadzenie tego zadania do końca uwieńczonego sukcesem!

Ewa Jakus-Borkowa, Opole

* K. E. Buchmann, *Życzę Ci...*, Częstochowa 2002, s. 46.